

Roman Bartnicki,

"Wywyższenie w listach św. Pawła na tle greckiej literatury klasycznej",
Sławomir Stasiak, Wrocław 2010 :
[recenzja]

Studia Theologica Varsaviensia 48/2, 219-224

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Sławomir Stasiak, *Wywyższenie w listach św. Pawła na tle greckiej literatury klasycznej* (Bibliotheca Biblica), Wrocław, TUM – Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej 2010, ss. 444.

Praca ks. dr. Sławomira Stasiaka składa się z Wstępu, trzech rozdziałów, Zakończenia, Wykazu skrótów i Bibliografii.

Problem pracy wyrażony został już w tytule pracy: *Wywyższenie w listach św. Pawła na tle greckiej literatury klasycznej*. Tytuł sugeruje, że wypowiedzi św. Pawła o wywyższeniu będą ukazane na tle utworów greckiej literatury starożytnej a może będzie chodziło o porównanie wypowiedzi św. Pawła z analogicznymi wypowiedziami greckich autorów starożytnych.

Wstęp jest stosunkowo krótki (6 stron). Jest w nim próba uzasadnienia tematu, a następnie omówienie literatury przedmiotu. Ks. Stasiak znalazł tylko dwie prace poświęcone poniżeniu i wywyższeniu Jezusa i Jego uczniów oraz pojęciu wywyższenia i oczekiwania paruzji w najstarszej chrystologii. Oczywiście skonsultował także opracowania słownikowe. W przypisie 4 na s. 7 podaje słowniki: RAC (*Reallexicon für Antike und Christentum*), TWNT i TBLNT. Ze słowników biblijnych powinien uwzględnić jeszcze przynajmniej EWNT. Zajmując się tekstami autorów greckich dobrze byłoby skonsultować także *Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*.

Bibliści rzadko nawiązują do klasycznej literatury greckiej. Jeśli odwołują się do autorów greckich, to zazwyczaj za pośrednictwem słowników biblijnych, ewentualnie słownika Liddela - Scotta. Ks. Stasiak postawił sobie ambitne zadanie przestudiowania tekstów autorów starożytnych. Pomocą służył mu w tym miejscu ogólnościatowy program badań literatury klasycznej dostępny na stronie internetowej www.perseus.tufts.edu. Zaczerpnął stamtąd statystyki poszczególnych autorów i pojęć przez nich stosowanych. Konsultował także wydania książkowe oryginalnych tekstów poszczególnych autorów oraz ich przekłady.

Poszukiwania ks. Stasiak słusznie ograniczył do autorów żyjących nie później niż w II wieku przed Chr. W przypisie 18 na s. 12 wyjaśnił, że „Pojęcia używane w literaturze potrzebują...określonego, zwykle dłuższego czasu na wypracowanie właściwego im zakresu znaczeniowego. Następnie muszą wejść w powszechne użycie”.

Ks. Stasiak analizował dzieła autorów, w których najczęściej występują terminy wyrażające ideę wywyższenia lub przynajmniej wysokości. Uwzględniał terminy o rdzeniu *hypso* oraz o przedrostku *ana* i pokrewnych. Wyróżnił pięć grup utworów literackich: epika, liryka, dramat, retoryka, filozofia, historiografia. Poszczególnych autorów omawiał według pewnego schematu: najpierw przedstawiał sylwetkę samego autora, jego dorobek literacki, a później analizował pojęcia mające związek z ideą wywyższenia, używane przez tego autora.

Po omówieniu każdej grupy autorów zamieszczone zostało podsumowanie. Także cały rozdział kończy się krótkim podsumowaniem. Ks. Stasiak stwierdza tutaj, że przy pomocy przysłówek *hypsou*, *hypsothen*, *anō* autorzy greccy wyrażają przestrzeń „bytowania Boga”. Dokładniej powinien napisać „bogów”, gdyż Grecy byli przecież politeistami. Ważnym jest stwierdzenie, że autorzy starożytni znali ideę zmartwychwstania i taką moc przypisywali Heraklesowi i Asklepiosowi. Ważną i słuszną jest również obserwacja, że w literaturze greckiej pojawia się motyw ponizenia i wywyższenia.

W rozdziale drugim ks. Stasiak analizuje teksty z listów św. Pawła wyrażające ideę wywyższenia. Okazuje się, że temat wywyższenia znalazł się we wszystkich listach św. Pawła z wyjątkiem Tt i Flm. W listach św. Pawła występuje także niemal cała terminologia znana z greckiej literatury klasycznej. Ks. Stasiak dzieli terminy na te o rdzeniu *hysso* oraz o przedrostku *ana* i pokrewne.

Rozdział II podzielony jest na dziewięć paragrafów, w których przeanalizowane zostały listy św. Pawła w układzie kanonicznym. Ks. Stasiak miał prawo do przyjęcia takiej kolejności, ponieważ sprawa datacji listów nie jest przedmiotem jego pracy, a więc nie był zobowiązany do układu chronologicznego. Datacja listów jest w przypadku niektórych z nich problemem spornym. Podając miejsce i datę redakcji listów ks. Stasiak odsyła do pracy ks. W. Rakocego, *Paweł Apostoł*.

Chronologia życia i pism. Odwołuje się także do komentarza ks. A. Paciorka, *Paweł Apostoł – Pisma*. Ponieważ jest to dla ks. Stasiaka sprawa o drugorzędnym znaczeniu, mógł rzeczywiście poprzestać na tych opracowaniach. Studium ks. Rakocego zawiera przecież sprawozdania z dyskusji na te tematy i poprzez to opracowanie można otrzymać dokładne informacje.

W obrębie poszczególnych listów ks. Stasiak analizuje fragmenty zawierające terminy wyrażające ideę wywyższenia według stałego schematu. Mianowicie najpierw podaje ten fragment w języku greckim, przeprowadza krytykę tekstu, dokonuje samodzielnego tłumaczenia na język polski, omawia kontekst, komentuje cały tekst kładąc nacisk na interesujący go termin. Trudno byłoby omawiać te etapy we wszystkich listach. Ograniczę się do oceny podsumowującej kolejne etapy.

Krytyka tekstu przeprowadzona została solidnie, dokładnie, samodzielnie, ale z odwołaniem się do pracy B.M. Metzgera: *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, jeśli zachodzi taka potrzeba. Habilitant przeprowadza najpierw krytykę zewnętrzną. Oceniając wersje bierze pod uwagę liczbę rękopisów oraz ich „wagę” – przypisywane im znaczenie. Później przeprowadza krytykę wewnętrzną tekstów kierując się zwłaszcza gramatyką języka greckiego. Wreszcie, opowiada się za jakąś wersją tekstu. Mam tylko małe zastrzeżenia. Zamiast terminu „manuskrypt” wolałbym „rękopis”. Bardziej precyzyjne byłoby określenie „kodeks minuskułowy” zamiast ogólnego „manuskrypt”.

Tłumaczenie dokonane zostało samodzielnie, raczej dosłownie. Ucierpiała na tym składnia języka polskiego. Z tłumaczeniami jednak tak już jest: albo starają się o dosłowność kosztem piękna języka polskiego, albo usiłują oddać tekst oryginalny tłumaczeniem literackim odchodząc nieco od oryginału. W pracy naukowej powinniśmy dbać przede wszystkim o dokładność i wierność tekstowi oryginalnemu. Tą właśnie drogą poszedł ks. Stasiak.

Kontekst omówiony jest zazwyczaj krótko, ale wystarczająco. Zachowana została zasada odczytywania sensu tekstu w najbliższym kontekście.

Listy św. Pawła nie są łatwe do komentowania. Ks. Stasiak komentuje je opierając się na oryginalnym tekście greckim. Usiłuje zrozumieć przesłanie tekstów odczytując zwłaszcza znaczenie terminów wyrażających ideę wywyższenia. W listach św. Pawła chodzi najczęściej o wywyższenie Jezusa przez Jego wskrzeszenie przez Boga Ojca. Oczywiście ks. Stasiak odwołuje się do komentarzy i opracowań biblistycznych. W tak poważnej pracy mógłby, a nawet powinien skonsultować więcej komentarzy. W przypadku Listu do Galatów nie został uwzględniony nawet polski komentarz ks. Szymanka. Rzadkie też są odwołania do słowników teologicznych. Wykorzystanie większej liczby komentarzy i opracowań mogłoby ukazać szerszą panoramę badań nad listami św. Pawła. Trzeba jednak przyznać, że wykorzystane komentarze wystarczyły do ukazania zasadniczej myśli analizowanych fragmentów listów św. Pawła, a o to przecież chodziło.

Rozdział III jest porównaniem wyników badań dwóch wcześniejszych rozdziałów. Jest on krótki (19 stron), ale dla całej pracy bardzo istotny. Ks. Stasiak zestawia w nim terminy wspólne dla klasyków literatury greckiej i św. Pawła oraz wskazuje na różnice. W tym rozdziale autor jest najbardziej samodzielny, tzn. dokonuje porównań i ocen bez korzystania z innych prac. Terminy występujące w dziełach autorów klasycznych i w listach św. Pawła ks. Stasiak podzielił na sześć grup tematycznych: najwyższy z bogów, przestrzeń bytowania bogów, wejście w kontakt z bogiem (cztery podpunkty), poniżenie i wywyższenie, wskrzeszenie/zmartwychwstanie (osiem podpunktów), wywyższanie się/wbicie się w pychę. W każdej grupie ks. Stasiak zestawia i uwytkla najpierw znaczenia terminów w literaturze greckiej, a następnie ukazuje, czy terminy te wykorzystał także św. Paweł i w jakim znaczeniu. W tym rozdziale ks. Stasiak wykazał się umiejętnością przeprowadzania syntezy.

W Zakończeniu autor podsumowuje wyniki swojej pracy. Stwierdził, że listy św. Pawła zawierają wiele zbieżności pojęciowych i terminologicznych z dziełami klasyków greckich, ale dostrzegalne są także różnice. Ks. Stasiak wyciągnął ciekawe wnioski z dokonanych wcześniej analiz. Stwierdził, że terminologia związana z wywyższeniem w znaczeniu religijnym i moralnym najczęściej pojawia się w pismach dra-

matopisarzy: Ajschylosa, Sofoklesa, Eurypidesa i Arystofanesa. Bardzo częsta jest również w dziełach historiografów: Herodota, Tukidydesa, Ksenofonta i Polibiusza. Najwięcej miejsca poświęcali oni Zeusowi oraz przestrzeni bytowania bogów. Ważne jest również spostrzeżenie ks. Stasiaka, że dla starożytnych Greków duże znaczenie miała możliwość wejścia w sferę bytowania bogów; najpierw był to Olimp, później pojęcie abstrakcyjne – niebo. Istotne było nawiązanie kontaktu z bogami poprzez składaną ofiarę lub zasięgnięcie ich opinii za pośrednictwem wyroczeni. Filozofowie przypisywali szczególne znaczenie poznaniu filozoficznemu. Wśród pojęć na szczególną uwagę zasługuje czasownik *anistēmi*, wyrażający moc wskrzeszania umarłych odniesioną do Heraklesa i Asklepiosa.

Ciekawe i owocne są również wnioski dotyczące listów św. Pawła. Okazało się, że: 1) pewne pojęcia Paweł prawdopodobnie znał, ale nimi się nie interesował, gdyż przekonania starożytnych Greków nie były zgodne z jego orędziem; 2) Paweł znał większość pojęć stosowanych przez autorów greckich; najchętniej stosował terminy *egeirō*, *he anastasis*, *anabainō*; 3) część terminów znanych w świecie greckim Paweł stosował w znaczeniu rzadziej tam występującym. Ważne i słuszne jest też stwierdzenie autora, że wielu pojęciom występującym już w świecie starożytnym Paweł nadał specyficzne znaczenia, odpowiednie dla głoszonej przez niego Ewangelii.

Bibliografia została podzielona na działy, sporządzona jest jasno i przejrzysto. Jak już zauważyłem, za mało wykorzystanych zostało komentarzy biblijnych. Nie były konsultowane introdukcje biblijne. Jeśli nawet możemy darować autorowi nieuwzględnienie obcojęzycznych opracowań (bo datacja pism i kwestie introdukcyjne były dla Niego sprawą drugorzędną), to jednak powinien zapoznać się z tomem 7. serii redagowanej przez ks. J. Frankowskiego „Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych”. Brakuje też obcojęzycznych teologii i ważnych monografii poświęconych św. Pawłowi, np. E. Lohse, *Paulus*, München 1996, 2003; J. Murphy-O'Connor, *Paul. A Critical Life*, Oxford 1997; J.D.G. Dunn, *The Theology of Paul the Apostle*, Grand Rapids 1998, 2003; Th.R. Schreiner, *Paul. Apostle of God's Glory in Christ*, Downers Grove 2001; O. Wischmeyer (hrsg.), *Paulus*.

Leben – Umwelt – Werk – Briefe, Tübingen 2006. Z opracowań polskich wypadało zajrzeć do nieco starszych dzieł ks. E. Dąbrowskiego i ks. J. Stępnia. Pomimo tych zastrzeżeń bibliografia jest dosyć bogata, wystarczająca dla rozprawy o takim profilu.

Podkreślić na koniec wypada bardzo staranną szatę graficzną książki. Zdarzają się tzw. „literówki”, ale nie są one liczne. Do ważniejszych pomyłek zaliczyć należy informację na s. 32, że Pindar żył w latach „od ok. 520 do ok. 442 r. po Chr.”. Na s. 75 w przypisie 127 błędnie podano rok opublikowania t. I Encyklopedii Katolickiej (powinno być: 1973). Na s. 183 miało być „podajemy”, a jest „podjemy”. „Greków” należałoby pisać dużą literą; w Zakończeniu pisane literą małą. Komentarz Schliera na s. 428 podany jest w tłumaczeniu włoskim; błędnie napisane jest „tłum. franc.”.

Rozrzucone po tej recenzji uwagi krytyczne nie podważają zdecydowanie pozytywnej oceny całej pracy ks. Stasiaka. Stanowi ona cenny wkład w studia nad listami św. Pawła. Szczególnie cenne i nowatorskie jest zestawienie św. Pawła z dziełami greckiej literatury klasycznej. Autor dotarł nie tylko do internetowego programu badań literatury klasycznej, lecz zapoznał się także z wydaniem książkowymi tekstów oryginalnych oraz z tłumaczeniami na jęz. polski lub inne języki europejskie. Także dlatego trzeba mu darować pominięcie pewnej liczby ważnych opracowań spuścizny św. Pawła.

Ks. Roman Bartnicki

Fr. Augustinus Gejdos, *Lauretanische Litanei als Kompendium der Mariologie. Eine dogmatische Analyse der Typologien in den Anrufen Mariens. Diplomarbeit*, München “Grin Verlag” 2009, ss. 165.

Monachijskie Wydawnictwo Grin specjalizuje się w publikowaniu tekstów akademickich – zarówno wykładowców, jak i studentów przeróżnych dyscyplin naukowych – celem udostępnienia ich szerokiemu gronu zainteresowanych. Prezentowana książka jest właśnie pracą dyplomową, powstała w Papieskiej Wyższej Szkole Filozoficzno-